

Diotima pa je videla globlje in boljše, ker je vedela za nebogljenost nekaterih menjav. Pokazala nam je skoraj kakor v nežni sanjski sliki trajno zvestobo bistvenih stvari:

Samo ko nad staro cipreso se v vence
povežejo zvezde iz davnih noči,
zagledam na vrtu jih, ljubljene sence,
in lipe sedmero vrhov zašumi.

Kakor se spodobi, je častila Prešerna in Goetheja. To sta ji bila pesnika mladosti in starosti. Faust je moral dočakati sto let in oslepeti, da je videl, kako so hrupne stolbe življenja majave, če jih ne obdaja s človekovo roko obdelan in preustvarjen svet. Črtomir je bolečino poraza preokrenil v svoje dobro in je šel med svoje rojake in dalje čez njih mejo z novo misijo, ki jo je spoznal za dobro v svoji težki uri. Toda i Črtomir i Faust sta bila živa človeka, in ne mislimo toliko, tako bi nam hudomušno svetovala Diotima, preden bi izginila za vselej v megli spominov, ne mislimo toliko samo na njune skrbi in zadnje uresničevanje. Naj nas raje očara njuna rosna in vseprešinjajoča mladost, samozavestna in v sebi zadržana sila, in ponos, ki si črta predse velike naloge, a bo vse izpolnil.

In tam vidim večno mlado Lili Novy, ki se ne stara in ne more starati, v verzih, bodi ustvarjenih, bodi poustvarjenih, kako nam kot tovarišica razumevajoče pripoveduje naše lastne resnice in ljubeče razodeva naše lastne naloge.

Jože Kastelic

SREČANJA

VILÉM ZÁVADA

Leta 1927, ko je eden izmed reprezentantov današnje češke poezije, Vilém Závada, izdal svojo prvo pesniško zbirko »Panychida«, sta češko vezano besedo obvladovali v glavnem dve vzajemno se oplajajoči struji: poetizem in socialna poezija Wolkerjevega kroga. Vilém Závada je bil vprav značilen za to medsebojno prelivanje dveh pri izhodišču samostojnih poetik: ene, ki je iskala novih pesniških navdihov s sondiranjem podzavestnega in v močnem niansiranju formalnih, zlasti še jezikovnih možnosti poezije, in druge, ki je imela težišče v vsebini, v življenjskem utripanju pesniške besede, vendar se ni odpovedala tudi sprejemljivim dosežkom ekspresionizma in poetizma, navezujočega na Rimbauda in Apollinaira. Vilém Závada je takoj s prvo zbirko vnesel v češko poezijo nekaj samosvojega, zlasti še barve in življenjske gibe svoje rodne pokrajine okrog rudarskega in industrijskega središča Moravska Ostrava, kjer surova realnost premogovnih rovov in tovarniških dimnikov kontrastira s korenito rustikalno poezijo dobro obdelane, četudi malo rodovitne zemlje proti Beskydom. Ta pejsaž, ki slikovito združuje dvoje osnovnih oblik človeške dejavnosti in hkrati veže dva socialna elementa, proletarca in kmeta, je pred Závado navdihoval že Bezruč. »Po-

dobno kakor atmosfero zemlje,« se izpoveduje Závada v neki izjavi, »srečujemo v nas samih atmosfero njenega življenja. Težaven boj za sleherni kos kruha, delo zmerom nekje na robu smrti, beda in nezaposlenost, materialna in duhovna utesnjenost, ki človeka strahotno ponižuje in demoralizira, pa ves ta pekel uniformiranega in mehaniziranega življenja... Te izkušnje iz otroških let in mladosti vrtničijo stalno našo domišljijo in našega duha.«

Realist Bezruč, ki je doživljal to močno kontrastirano pokrajino v drugih, starejših časih, ko se je s socialnim problemom spajal še narodnostni, je mogel najti za doživetje tega sveta oprijemljivejše, svoji moralni patetiki bolj ustrezajoče pesniške izraze kakor pa dobrih dvajset let pozneje sin teh tal, Vilém Závada. Medtem se je pesniški izraz še bolj sublimaliral; generacija, ki ji je pripadal avtor »Panychide«, je doživljala z mladostno dušo ne samo veliko vojno, marveč tudi prodor evropske stilne anarhije v umetnost. Pesniki so začeli ustvarjati pod drugim duhovnim podnebjem. »Panychida«, kakor tudi nadaljnje Zavadove pesniške zbirke, ne izraža teh, denimo, bezručevskih doživetij mladega Závade v tako določenih formah, da bi čutili pod njegovimi stihii izrazite obrise moravskoostravskega pejzaža in življenjskega stila. In vendar je v vseh teh pesmih nekje na dnu skrita gorjupa pesnikova izkušnost v letih, ko se vsakemu človeku oblikuje njegov notranji svet. Neizrazit in vendar očiten prizvok življenjske tragike zveni iz teh stihov, temne vizije se pleto pod svetlimi obrisi Zavadovih pejzažev, kontemplativni nagib se neugnano spoprijema s čustvenimi in čutnimi poudarki, nekaj dramatičnega giblje to poezijo, kakor je dramatično napeto življenje v pesnikovi rodni pokrajini. Če za Zavadovimi ne vedno melodičnimi, ponekod v težkem ritmu utripajočimi stihii zaznavamo neugnani boj med mislijo in formo, med osebno in kolektivno zavestjo, je to več kot samo odblesk pesnikove osebnosti in njegove intimne izkušnosti: to je zavest nadosebne usode v času in okolju. Tudi Závada je eden izmed izrazitih poetov prehodnega časa, umetniški glasnik zgodovinsko izredno izkušene in preobremenjene generacije.

»Panychidi« so sledile zbirke: »Siréna« (1932), »Cesta pěšky« (1937), »Hrádní věž« (1940), »Povstání z mrtvých« (1946). V zadnjih letih je izšel reprezentativni izbor iz vseh Zavadovih pesniških zbirk »Basně« (Československý spisovatel, Praha 1954) in knjiga nove poezije »Polní kvítí« (1955). Po poklicu je leta 1905 rojeni dr. Vilém Závada knjižničar praške vseučiliške knjižnice; urejeval je nekaj let »Rozpravy Aventina« in sploh sodeloval pri razvoju češke revialne književnosti v prvi republiki.

Če je bila za prve Zavadove zbirke značilna že omenjena poteza, ki zaznamuje pesnikovo umetniško podobo prav tako kakor njegovo človeško fiziognomijo: poteza neke melanholične zamišljenosti v stvarnost življenja in bolj skopa kakor potratna zgovornost o doživljenem in domišljenem, se v novih zbirkah od »Hrádní věži« dalje Zavadov notranji svet bolj in bolj objektivizira. Pesnikovo v prejšnjih dobah bolj samotarsko in meditativno življenje se čedalje bolj povezuje z občim življenjskim ritmom, priključuje se množičnim verovanjem in razočaranjem pri graditvi sveta, ki bo nekoč mnogo lepši in pravičnejši, kot je bil svet prejšnjih vekov. Pesnik zavestno premaguje melanholična nagnjenja, ki so — kakor vedno — vsaj deloma posledica preobčutljive duševnosti, spoprijemajoče se z neizprosnimi dejstvi stvarnega sveta; njegov nekdanji nagib k pesimističnim sklepom je izrinjen že s samo objektivizacijo pesniške snovi, dasi je med stihii ostalo mnogo mol-

čanja in dasi ostaja v izbiri motivov in v podtonu pesmi še vedno poteza neogibne življenjske tragike in z molčanjem zaprti svet lastne zagrenjene notranjosti. Pri pesniku, ki je kakor on prehodil več ko trideset let življenja pod tem nebom, bi bilo zanikanje te dediščine le nepotrebna hinavščina. Závadov pesniški svet je, kakor sleherni pesniški svet, dragocen in obče pomemben tam, kjer je najpristnejši odsvit pesnikove notranje, osebne človeške podobe, v kateri se zrcali tudi objektivni svet. V njegovih tihih protestih zoper bedo in izkoriščanje, zoper krivico in nesrečo, zoper uniformiranost in mehanizacijo življenja, zoper duha velemestnega asfalta je prav toliko osebno doživljene resnice, kot v vseh drugih impulzih njegovega liričnega ustvarjanja, v smehljaju sonca in zemlje, v lepoti ženskega obraza, v neskončnih melodijah življenja, pa tudi v temnih tonih groze in žalosti, v samotnih srečavanjih s smrtjo.

*Kam, le kam
zatakniči svoje koralno srce, ki je podobno sidru?*

se je vpraševal pesnik na začetku svoje poti, v svoji veliki pesnitvi »Panychida« (Pesem melanholije), ki je dala ime Závadovi prvi pesniški zbirki.

Idealni prostor, na katerem je pesnik zasidral svoje večno nemirno srce, izražajo in opisujejo poznejše zbirke. In to zlomljeno srce, simbol cele generacije, je vendarle našlo svoje mirnejše zavetišče — našlo ga je torej v nadosebni, pa tudi nadčasovni liriki, ki označuje Závadovo poezijo novejšega časa. Spremenil se je tisti svet, ki ga je v »Panychidi« opisal s tole pošastno simboliko:

*In v tej sivi mreži dežja
živimo stisnjeni in teže kakor v obleki potapljača
in lovimo v svojih globinah,
Poglabljamo se, lovimo v globinah
in ne vidimo, da tonemo v strašnih ničevostih,
dokler se kakor utopljeni ne napihnemo od groze
in izbuljimo oči kdo ve kam...*

Ta tesnoba potapljačev, ki se pogrezajo v globine, je prihajala od tesnobe sveta, katerega preobrazbe in revolucionarne preskoke je najbolj doživljala prav Závadova generacija. Vilém Závada je po več kot tridesetih letih svoje pesniške ustvarjalnosti postal eden tistih poetov, ki so v češkem jeziku zapisali z najglobljimi čustvenimi besedami notranje metamorfoze tega rodu, v katerem so izbuljene oči utopljenecv naposled ugledale na vrhovih sijaj vzhajajočega sonca novega človeštva.

Božidar Borko